

נקודת מבט

בכיכר הירדן (העיר) ובאזור בתרונות השוליים (קאטרה) שוכנות אוכלוסיות משמעותיות של צבאים ארץ-ישראליים (*Gazella gazella*) | צילום: שמוליק ידוב

השימוש ההולך וגובר בקולחים להשקיה של מטעי תמרים והרווחיות הגדולה בענף זה הביאו בשנים האחרונות לנטיעות מואצות של דקלי תמר בבקעת הירדן בכלל ובתווך שבין גדר הגבול לנהר בפרט. הסדרת הטיפול בקולחים המזרמים בנחל הקדרון צפויה להביא לגידול משמעותי נוסף בנטיעות, שכן חלק מהמים יוזרמו למאגרים בבקעת הירדן. הרחבת השטחים החקלאיים והיעדר מעמד סטטוטורי לשמורות המוצעות על-ידי רשות הטבע והגנים במרחב שבין הגדר לנהר (רק שמורה מאושרת בצו אלוף זוכה למעמד סטטוטורי), מאיימים במידה משמעותית על קיומו של המסדרון האקולוגי שלאורכו של הירדן ועל בתי הגידול הייחודיים שבו.

תוואי השבר הסורי אפריקאי בכללותו, ובקעת הירדן בפרט, משמשים אחד מהמסדרונות האקולוגיים המשמעותיים ביותר באזורנו, ומאפשרים חיבור בין המערכות האקולוגיות שבאפריקה, אסיה ואירופה, שהן הבסיסים המשמעותיים ביותר למגוון המינים העשיר והמיוחד של ישראל כולה. מעל בקעת הירדן עובר אחד מצירי הנדידה הגדולים ביותר בעולם למיני ציפורים, הנוודות דרכו

יש להכריז על שמורת טבע בנהר הירדן הדרומי

שמוליק ידוב

רכז שמירת טבע ביהודה ושומרון, החברה להגנת הטבע
yedvab@gmail.com

רצועה ארוכה וצרה לאורכו של נהר הירדן הדרומי, בגבול עם ממלכת ירדן, היא שטח צבאי סגור מאז 1967, המתוחם בגדר גבול מתריעה. בשטח זה נבנו תשתיות צבאיות ענפות ושוכנו חיילים במוצבים על הנהר ובעומק הגזרה. לאחר חתימת הסכם השלום עם ממלכת ירדן, בשנת 1994, הפעילות הצבאית במרחב שבין הנהר (הגבול הרשמי) לבין גדר הגבול הצטמצמה למינימום הכרחי, וכל המוצבים בו ננטשו. לאחר שנים ארוכות שנוכחות האדם במרחב הצר והארוך הייתה דלה מאוד והתמקדה במספר מצומצם של מובלעות חקלאיות ובפעילות צבאית ניידת, עובר המרחב שבין הגדר לנהר תמורה משמעותית.

הפלטטיונית, כפי שמתחייב מהסכמים אלה. למרות זאת, מהבחינה המשפטית המקרה של נהר הירדן הוא מיוחד ומעניין, כיוון שמרחב רצועת פיתולי נהר הירדן הדרומי (ממוצאו מהכינרת ועד כניסתו לים המלח) הוכר כשמורת טבע כבר במצב התכנוני ששרר בארץ ישראל טרם הקמת המדינה. מרחב זה מסומן כ"שמורת טבע" בתוכנית המתאר האזורית למחוז ירושלים (RJ-5) משנת 1941 ובתוכנית המתאר האזורית למחוז שומרון (S-15) משנת 1946. מצב זה מאפשר אכרזה על שמורה גם ללא התיאום הנדרש עם הרשות הפלסטטית.

בשל האיומים על הטבע אך גם בשל ההזדמנויות שיכולות לצמוח מכך לטובת כלל תושבי הבקעה (בתיירות, בתעסוקה, בשיתופי פעולה אזוריים), החברה להגנת הטבע קוראת להכריז על מעמד של שמורה טבע מאושרת בצו אלוף בכל המרחב שבין גדר הגבול ממערב לנהר הירדן הדרומי במזרח, בין נחל בזק בצפון לשפך הירדן לים המלח בדרום.

פעמיים בשנה, וחלקן הגדול אף עוצר בבקעה לצורך התרעננות לקראת להמשך המסע המפרך.

השילוב בין אקלים מדברי, מים זורמים כל השנה ופעילות חקלאית ענפה, עם מאפייני השבר הסורי אפריקאי המחבר בין יבשות מחד גיסא ויוצר מגבלת עבירות מזרח-מערב מאידך גיסא (בשל הנהר העובר לאורכו), גורם להיותו של המרחב הנידון בעל מאפיינים ייחודיים וחשובים בכל קנה מידה.

בשנים 2016–2017 ביצע מכון דש"א (דמותה של ארץ), בהזמנת רשות הטבע והגנים, סקר מקיף בבקעת הירדן. ממצאי הסקר טרם פורסמו, אך הממצאים הגולמיים שהוצגו במספר כנסים ממחישים את החשיבות הרבה בשמירה על כלל מרכיבי הנוף והערכים שבה. השילוב בין ערכי טבע משמעותיים וייחודיים, מסדרון אקולוגי בעל חשיבות עולמית ואיום מוחשי עליהם, מחייב נקיטת צעדים להגנה על המרחב. מאז 'הסכמי אוסלו' לא הוכרזו שמורות בשטחי יהודה ושומרון בשל קושי בתיאום מהלכים כאלה עם הרשות

מערכות אקולוגיות הסובלות מפלישה^[8]. אנו רואים חשיבות רבה בהכללת שיקולים אתיים בקבלת החלטות במדע בכלל ובשמירת טבע בפרט. עם זאת, הקריאה להימנעות מטיפול במינים פולשים בעייתית מאוד מן הבחינה האתית, לוקה בחוסר הבנה באקולוגיה של תופעת הפלישה, ומתעלמת מהנוק האקולוגי, הכלכלי והחברתי העצום שגורמים הפולשים, ומהסבל שנגרם לבעלי חיים מקומיים ולבני אדם. ברצוננו להציג מקצת מהכשלים שגישת 'שמירת הטבע בחמלה' לוקה בהם בכל הקשור למינים פולשים ולדרכי הטיפול בהם. מינים פולשים הם צמחים או בעלי חיים שהועברו על-ידי בני אדם, בכוונה או בשוגג, למקומות שלא היו בהם קודם לכן, והם מתבססים בהם ומאיימים על מינים מקומיים ועל מערכות אקולוגיות^[4]. מינים פולשים גורמים נזק בל יתואר למערכות אקולוגיות בכל רחבי העולם. הם הגורם השני בחשיבותו להכחדות מתועדות, מעשה ידי אדם, והגורם הראשון להכחדת יונקים, זוחלים ודו-חיים^[2]. במהלך 500 השנים האחרונות נכחדו בעקבות טריפה, תחרות ודחיקה מצד מינים פולשים לפחות כ-170 מיני בעלי חיים וצמחים מתוך כמה מאות מינים שאנו מכירים את הגורמים להכחדתם^[3]. קרוב לוודאי שמספר זה הוא רק קצה הקרחון של הנזק האמיתי שהמינים הפולשים גרמו, גורמים, ועתידים לגרום. בישראל מוכרים מאות מיני צמחים ובעלי חיים פולשים. עבור לפחות כ-190 מבעלי החיים הזרים שהתבססו בישראל יש עדויות מתועדות על אודות נזק לבעלי חיים, לצמחים או לבתי גידול טבעיים^[6]. לדוגמה, פלישת דג הגמבוזיה (*Gambusia affinis*) לישראל הייתה מהגורמים הראשיים להכחדתו של עגולסת סדום (*Garra ghorensis*), דג שהיה אנדמי למעינות בקרבת ים המלח^[1]. דוגמה מקומית נוספת היא של הסרטן

בשמירת טבע

אין כל חמלה בחוסר פעולה

אורי רול^[1], יונתן בלמקר^[2],^[3], שירלי בר-דוד^[1], רועי דור^[3],^[2], ענב וידן^[4], דיוד זלץ^[1], יורם יוס-טוב^[2], אירינה לוינסקי^[5], שי מאירי^[3],^[2], איתי רנן^[4], אסף שורץ^[6], אור שפיגל^[2], ועוד ברגר-טל^[1]

^[1] המחלקה לאקולוגיה מדברית ע"ש מארקו ולואיס מיטרני, המכוניס לחקר המדבר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

^[2] בית הספר לזואולוגיה, הפקולטה למדעי החיים, אוניברסיטת תל-אביב

^[3] מוזיאון הטבע על שם שטיינהרדט, אוניברסיטת תל-אביב

^[4] המעבדה האנטומולוגית לניטור אקולוגי, מוזיאון הטבע על שם שטיינהרדט, אוניברסיטת תל-אביב

^[5] המארג – התכנית הלאומית להערכת מצב הטבע, מוזיאון הטבע על שם שטיינהרדט, אוניברסיטת תל-אביב

^[6] הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל

* uri.roll@gmail.com

מדע שמירת הטבע הוא מדע יישומי, בעל עקרונות אתיים במהותו^[7]. לאחרונה מציעה גישה חדשה – 'שמירת טבע בחמלה' – לכלול שיקולי זכויות פרט (של בעלי חיים) בפעולות שמירת טבע. לגישה זו שלל השלכות על יכולתנו לשמור על הטבע, ובהן, לפי המצדדים בה, הימנעות מהרחקה של מינים פולשים, מטיפול בהם או מניהול

